

บทบาทของชาวญี่ปุ่นกับการเมืองภายในสมัยอยุธยา

พ.ศ. 2149-2310

Japanese's Role and Internal Politics of Ayutthaya

B.E. 2149-2310

ธานี สุขเกษม¹

Thanee Sukkasem¹

thaneesukkasem@gmail.com

Received: 23/08/67 Revised: 19/09/67 Accepted: 19/09/67

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาจุดเริ่มต้นของการเข้ามา มีบทบาททางการเมืองภายในอยุธยาของชาวญี่ปุ่น (2) เพื่อศึกษาพฤติกรรมและการแสดงออกทางการเมืองภายในอยุธยาของชาวญี่ปุ่น และ (3) เพื่อศึกษามูลเหตุในการสิ้นสุดบทบาททางการเมืองของชาวญี่ปุ่นสมัยอยุธยา ก่อนปีพ.ศ. 2310 ในการศึกษาใช้การศึกษาจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องแล้ววิเคราะห์ตีความตามวิธีการทางประวัติศาสตร์ ผลจากการศึกษาพบว่า (1) ชาวญี่ปุ่นเริ่มมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการเมืองภายในอยุธยา หลังจากการเข้ามาอยู่ในกองอาสาญี่ปุ่นของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ปีพ.ศ. 2149 (2) พฤติกรรมทางการเมืองที่ชาวญี่ปุ่นแสดงออกคือ บทบาทของชาวญี่ปุ่นในการสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงตัวผู้ปกครอง

¹ หลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

¹ Ph.D Program in Political Science, Phetchabun Rajabhat University

อยุธยาในรูปแบบต่างๆ เช่น การใช้กำลังกดดัน ต่อกองกับผู้มีอำนาจทางการเมือง เป็นต้น และบทบาทในการกำหนดตัวผู้ปกครองอยุธยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน สมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมระหว่างปีพ.ศ. 2154-2171 และ (3) ชาวญี่ปุ่นสิ้นสุด บทบาททางการเมืองสมัยภายในอยุธยาในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองที่มี นโยบายขับไล่อิทธิพลชาวญี่ปุ่นออกจากอยุธยาจนหมดสิ้นก่อนปี พ.ศ. 2310

คำสำคัญ: บทบาท; ชาวญี่ปุ่น; การเมืองภายใน; สมัยอยุธยา

Abstract

The purpose of this article were (1) to study the origin of the Japanese role in Ayutthaya's internal politics (2) to study Japanese's political behaviors and performances in Ayutthaya's internal politics and (3) to study the end of Japanese's political behaviors and performances in Ayutthaya's internal politics in B.E.2310. Documentary study and historical method were utilized in this article. The result shown that (1) the origin of Japanese due to the internal politics role of Japanese volunteer corp in the reign of King Songtham in B.E. 2149-2171 (2) Japanese's political behavior presented by supporting ruling class in changing the King of Ayutthaya by forcing, pressing and bargaining with the power elites and the determination of Ayutthaya leader in the reign of King Songtham (3) Japanese's role was ended in the reign of

King Prasatthong since the King tried to expel the Japanese out from Ayutthaya before B.E. 2310.

Keywords : Roles; Japanese; Internal Politics; Ayutthaya Period .

บทนำ

หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรอย่างเป็นทางการว่าความสัมพันธ์ระหว่างสยาม (อยุธยา) กับญี่ปุ่นเริ่มต้นเป็นครั้งแรกสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ ใน พ.ศ.2149 (ค.ศ.1606) เมื่อโชกุนโตกุกาวะ อิเอยาสุ ได้มีอักษรสาส์นมาถวายพระเจ้ากรุงสยามเพื่อทูลขอปืนยาวและไม้หอมจากอยุธยา โดยมีการแลกเปลี่ยนพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการต่อกัน เพราะโชกุนโตกุกาวะ อิเอยาสุ มีประสงค์จะผูกไมตรีกับอยุธยา สมเด็จพระเอกาทศรถ ทรงมีพระราชสาส์นตอบและส่งสิ่งของตามที่โชกุนโตกุกาวะ อิเอยาสุ ต้องการไปญี่ปุ่นใน พ.ศ.2153 (ซาเตา, 2524 : หน้า 9 ; ทวี ธีระวงศ์เสรี, 2524 : หน้า 9 ; ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคนอื่นๆ, 2550 : 3) ซึ่งโชกุนโตกุกาวะ อิเอยาสุ ได้ประกาศอนุญาตให้เรือสำเภาสยามเข้ามาค้าขายที่ญี่ปุ่นอย่างเสรีและญี่ปุ่นจะอำนวยความสะดวกทุกอย่างในการค้าแก่เรือสำเภาสยามอีกด้วย (ซาเตา, 2524 หน้า 5) ซึ่งต่อมาใน พ.ศ.2155 ได้มีเรือสำเภาจากอยุธยาเดินทางไปถึงญี่ปุ่นเป็นครั้งแรกใน พ.ศ.2155 (ทวี ธีระวงศ์เสรี, 2524 : หน้า 9) หลังจากนั้นเป็นต้นมา อยุธยาได้ส่งทูตไปญี่ปุ่นหลายครั้ง และคณะทูตได้เข้าคารวะโชกุนในตระกูลโตกุกาวะทุกครั้ง สมเด็จพระเอกาทศรถทรง

อนุญาตให้ชาวญี่ปุ่นตั้งบ้านเรือนได้บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยานอกกรุงศรีอยุธยา และสัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทยกับญี่ปุ่นมีความใกล้ชิดสนิทสนมมากขึ้นสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม จนกระทั่งชาวญี่ปุ่นได้เข้ามามีบทบาทในการแทรกแซงกิจการเมืองภายในของอาณาจักรอยุธยาหลายรูปแบบ อย่างไรก็ตามรัชสมัยกษัตริย์อยุธยาองค์ต่อมา คือ สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ซึ่งมีนโยบายขจัดอิทธิพลชาวต่างชาติที่อาจเข้าแทรกแซงกิจการภายในของอยุธยาได้ดำเนินการปราบปราม และขับไล่ชาวญี่ปุ่นออกจากอยุธยา เป็นผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นเริ่มห่างเหิน และขาดการติดต่อทางการทูตต่อกัน คงเหลือการค้าขายกันอยู่บ้าง โดยผ่านคนกลางคือชาวจีน จนสิ้นสมัยอยุธยาใน พ.ศ. 2310 แม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นจะให้ความสำคัญกับการค้าเป็นหลัก แต่ก็มีชาวญี่ปุ่นจำนวนหนึ่งได้พำนักอาศัยอยู่ในอยุธยาที่หมู่บ้านญี่ปุ่น และมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการเมืองภายในอยุธยาหลายครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของยามาดา นากามาสะ (Yamada Nagamasa) หรือ ออกญาเสนาภิมุข ซึ่งเป็นชาวญี่ปุ่นคนแรกที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ตามแบบอย่างของยศขุนนางไทย

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษามูลเหตุของการเข้ามามีบทบาททางการเมืองภายในอยุธยาของชาวญี่ปุ่นสมัยอยุธยา (2) เพื่อศึกษาพฤติกรรมและการแสดงออกทางการเมืองของชาวญี่ปุ่นสมัยอยุธยา และ (3) เพื่อศึกษามูลเหตุในการสิ้นสุดบทบาททางการเมืองของชาวญี่ปุ่นสมัยอยุธยา วิธีการศึกษาของบทความนี้เป็นการศึกษาจากเอกสาร (documentary study) ประกอบด้วย หนังสือบทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นสมัยอยุธยาเป็นแหล่งอ้างอิง

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาททางการเมือง

ก่อนที่จะกล่าวถึงเรื่องบทบาททางการเมืองโดยทั่วไปนั้น ต้องพิจารณาคำสำคัญ 2 คำ คือ คำว่า “บทบาท” และคำว่า “การเมือง” เป็นอันดับแรก

1. บทบาท (role) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท เป็นทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ ซึ่งกล่าวถึงพฤติกรรมการแสดงออกของบุคคล ครอบครัวยุติ หรือชุมชนภายในบริบทของสังคมและวัฒนธรรม บทบาทเป็นแนวคิดด้านสังคมวิทยา จิตวิทยา และมานุษยวิทยา สำหรับนำมาใช้ในการวิเคราะห์บุคคล ครอบครัวยุติ หรือชุมชน เนื่องจากมนุษย์ในสังคมมีการปฏิสัมพันธ์ การกำหนดบทบาทจึงเปรียบเสมือนการจัดระเบียบของบุคคลสังคมที่จะปฏิบัติต่อกัน ได้มีนักวิชาการให้ความหมายของบทบาทไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

เลวินสัน (Lavinson, 1964: 18) ได้สรุปความหมายของบทบาทไว้ 3 ประการ ดังนี้

1. บทบาท หมายถึง ปทัสถาน ความคาดหวัง ข้อห้าม ความรับผิดชอบ และอื่น ๆ ที่มีลักษณะในทำนองเดียวกัน ซึ่งผูกพันอยู่กับตำแหน่งทางสังคมที่กำหนดให้บทบาทตามความหมายนี้ คำนี้ถึงตัวบุคคลน้อยที่สุด แต่มุ่งไปที่การบ่งชี้ถึงหน้าที่อันควรกระทำ

2. บทบาท หมายถึง ความเป็นไปของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งที่คิดและกระทำ เมื่อดำรงตำแหน่งนั้น

3. บทบาท หมายถึง การกระทำของบุคคลแต่ละคนที่สัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคมหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ แนวทางที่บุคคลพึงกระทำเมื่อดำรงตำแหน่งนั้น

เบอร์โล (Berlo, 1996: 29) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของบทบาทไว้ดังนี้

1. บทบาทที่ถูกกำหนดไว้ (Role Prescriptions) คือ บทบาทที่กำหนดไว้เป็นระเบียบอย่างชัดเจนว่าบุคคลที่อยู่ในบทบาทนั้นจะต้องทำอะไรบ้าง
2. บทบาทที่กระทำจริง (Role Descriptions) คือ บทบาทที่บุคคลได้กระทำจริงเมื่ออยู่ในบทบาทนั้นๆ
3. บทบาทที่ถูกคาดหวัง (Role Expectations) คือ บทบาทที่ถูกคาดหวังโดยผู้อื่นว่าบุคคลที่อยู่ในบทบาทนั้นๆ ควรกระทำอย่างไร

จากความหมายของบทบาทข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า บทบาท คือ การกระทำหรือพฤติกรรมตามตำแหน่งหรือสถานภาพ ซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังของสังคมหรือตามลักษณะของการรับรู้บทบาทเป็นผลของการแสดงออกตามสิทธิและหน้าที่

สำหรับความหมายของคำว่า “การเมือง” นั้น ในทัศนะของนักรัฐศาสตร์ฝ่ายพฤติกรรมการเมือง (Political Behaviorist) มีความเห็นว่า การเมือง คือ การต่อสู้เพื่อแสวงหาอำนาจ (Struggle for Power) หรือเพื่อที่จะมีอำนาจเหนือผู้อื่น การเมืองโดยนัยนี้มีความหมายสองประการ คือ

1. การเมืองเป็นการต่อสู้เพื่อแสวงหาอำนาจ อำนาจในที่นี้หมายถึง การที่บุคคลหนึ่งหรือหลายคนมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของบุคคลอื่น
2. การเมืองเป็นการต่อสู้ในอันที่จะปกครองซึ่งกันและกัน และการต่อสู้ นั้นจะมีกฎเกณฑ์หรือไม่มีก็ได้ แต่ก็มีเป้าหมายที่จะดูแลจัดการให้สังคมมนุษย์ ดำรงอยู่อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย

ฮาโรลด์ ดี ลาสเวลล์ (Harold D. Lasswell) มองการเมืองว่า เป็นเรื่องของอิทธิพลและผู้ทรงอิทธิพล โดยเน้นในเรื่องของใคร ได้อะไร เมื่อไร และอย่างไร และผู้ทรงอิทธิพลตามความเห็นของลาสเวลล์ คือ ผู้ที่สามารถได้รับหรือกอบโกยสิ่งที่มีคุณค่าต่าง ๆ ในสังคมอันได้แก่ อำนาจ ความเคารพนับถือ ความนิยมชมชอบ ความยุติธรรม ความอยู่ดีกินดี ความมั่นคง ชำนาญและความรอบรู้ได้มากที่สุด (Lasswell, 1936)

ฮันส์ เจ. มอร์เกนธอ (Morgenthau) กล่าวว่า การเมืองเป็นเรื่องของการต่อสู้เพื่อการมีอำนาจ (Morgenthau, 2005)

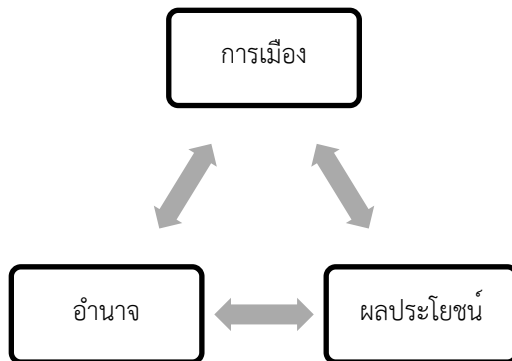
เชลดอน โวลิน (Wolin) ให้คำจำกัดความของศัพท์การเมืองว่า “การเมือง เป็นกิจกรรมที่มีจุดสนใจอยู่ที่การแสวงหาผลประโยชน์ด้วยการแข่งขันกันในระดับบุคคล กลุ่มคนต่อกลุ่มคน และสังคมต่อสังคม” (Wolin, 2004)

วิลเลียม บลูมห์ (Bluhm) อธิบายว่า การเมืองเป็นกระบวนการทางสังคม ในรูปของกิจกรรมที่มีทั้งการแข่งขันและการร่วมมือในการใช้อำนาจ (Bluhm, 1965)

สรุปแล้ว การเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอำนาจและการปกครอง ไม่ว่าจะ สภาวการณ์ใดหรือสถาบันใด หากมีการต่อสู้แข่งขันกัน เพื่อแสวงหาอำนาจที่เหนือกว่ากันแล้ว ก็เป็นการเมืองทั้งสิ้น นอกจากนี้การเมืองยังเป็นเรื่องเกี่ยวกับการปกครอง การดูแล จัดการให้มนุษย์อยู่กันอย่างเป็นธรรม และเป็นระเบียบ การเมืองจึงเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์

กล่าวโดยสรุปจะเห็นว่า ในระบบการเมืองนั้น อำนาจและอิทธิพลเป็น หัวใจของกระบวนการทางการเมือง เนื่องจากอำนาจทางการเมืองนั้น เป็นทั้ง เป้าหมายและวิธีการของการต่อสู้ทางการเมืองของกลุ่มต่างๆ จนกล่าวได้ว่าการเมืองเป็นเรื่องของอำนาจในการใช้อำนาจและอิทธิพลของกลุ่มในระบบการเมืองนั้น กลุ่มผลประโยชน์สามารถใช้อำนาจและอิทธิพลในการกระทำกิจกรรมทางการเมืองได้หลายช่องทางและหลายลักษณะ ได้แก่ การสนับสนุนผู้มีอำนาจ หรือผู้แข่งขันช่วงชิงอำนาจทางการเมือง การจัดหาและการให้ข้อมูลการระดมหรือ การสร้างมติดินทางชน การใช้ความเชี่ยวชาญเฉพาะในการกดดันต่อการใช้อำนาจ ในการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง เพื่อกดดันต่อการตัดสินใจของกลุ่มอิทธิพล หรือกลุ่มผลประโยชน์นั้นเป็นการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการใช้อำนาจและอิทธิพล (Dahl, 1973: 15-38)

ดังนั้น การเมือง อำนาจ และผลประโยชน์จึงมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน อย่างใกล้ชิดอย่างแยกออกจากกันได้ยากยิ่ง เหตุที่กล่าวเช่นนี้ก็เพราะการเมือง เป็นที่มาแห่งอำนาจ และอำนาจเป็นที่มาแห่งผลประโยชน์ และการได้มาซึ่ง ผลประโยชน์ที่มีทั้งทางเศรษฐกิจ อันได้แก่ ทรัพย์สิน เงินทอง หรือสิ่งที่เป็นวัตถุ ทั้งหลาย และผลประโยชน์ที่ตอบสนองความต้องการทางจิตใจก็คือ ผลประโยชน์ ทางสังคม เช่น สถานภาพ หรือตำแหน่งหน้าที่การงานอันเป็นที่มาของชื่อเสียง เกียรติยศ ศักดิ์ศรีหรือที่เรียกกันง่าย ๆ ว่า “ความมีหน้ามีตา” ก็จะมีโอกาสในการ เข้าสู่กิจกรรมทางการเมืองได้สะดวกยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถพิจารณาความสัมพันธ์ของ องค์ประกอบทั้งสามได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงถึงความเชื่อมโยงระหว่างตัวแปรทั้งสาม
ที่มา : สังเคราะห์โดยผู้เขียน

เมื่อกล่าวถึงอำนาจหรืออำนาจทางการเมือง ให้เข้าใจว่าหมายถึงสิ่งเดียวกัน อย่างไรก็ตามจากที่ได้อธิบายให้ทราบถึง อำนาจพอสังเขปไปข้างต้นแล้วนั้น ต่อไปจึงควรพิจารณาว่าอำนาจในบริบทของสังคมและวัฒนธรรมไทยมีลักษณะเป็นอย่างไร และมีความแตกต่างกับอำนาจตามความเห็นของนักวิชาการที่ได้กล่าวไปอย่างไรบ้าง เพื่อให้เกิดกรอบในการวิเคราะห์ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น จึงจำเป็นที่จะต้องหยิบยกความหมายที่ครอบคลุมอย่างมากที่สุด ซึ่ง ยศ สันตสมบัติ (2535 หน้า 220) ได้เสนอไว้ว่า อำนาจในสังคมไทย (ซึ่งหมายรวมถึงอำนาจทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง) หมายถึง ความสามารถในการกระทำการได้อย่างหนึ่งให้สัมฤทธิ์ผล ความสามารถในการควบคุมทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนความสามารถในการสร้างสมัครพรรคพวกบริวาร และการเลือกสรรเจ้านายอย่างชาญฉลาด เพื่อเลื่อนสถานภาพของตนให้สูงขึ้น หรือรักษาสถานภาพของตนไว้มิให้ตกต่ำลงไป

ดังนั้นจึงขอสรุปความหมายของบทบาททางการเมืองของผู้ใดก็ตามว่าเป็นพฤติกรรมที่ประชาชนหรือสมาชิกของชุมชนคาดหวังว่าเป็นสิ่งที่จะมีการแสดงออกของบุคคล ผู้ซึ่งอยู่ในตำแหน่งทางสังคมทางการเมือง เช่น สมาชิกสภานิติบัญญัติ ผู้นำพรรคการเมือง ผู้ออกเสียงเลือกตั้ง นักปฏิวัติ ซึ่งพฤติกรรมเหล่านั้นเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจหรือตกลงให้มีการดำเนินการใด ๆ และการปฏิบัติทำให้เกิดผลตามการตัดสินใจหรือการตกลงให้มีการกระทำเช่นนั้น ตามอำนาจหน้าที่ ทั้งที่ระบุไว้ชัดเจน หรือไม่ชัดเจนเป็นทางการเมืองหรือไม่เป็นทางการเมืองในการปฏิบัติงานเพื่อสังคมการเมือง

บทบาททางการเมืองของชาวญี่ปุ่นในสมัยอยุธยา

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ชาวญี่ปุ่นเมื่อเข้ามาติดต่อกับค้าขายกับอยุธยาแล้วก็แสดงบทบาทเป็นพ่อค้าในชุมชนในฐานะคนกลางระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่น และเนื่องจากกษัตริย์อยุธยาในยุคสมัยนั้นสถาปนาอำนาจทางการเมืองเป็นปีกแผ่นแล้ว จึงหันมาเน้นเรื่องการติดต่อกับชาวต่างชาติ ซึ่งในขณะนั้นมีแต่พ่อค้าชาวจีนและชาวญี่ปุ่นที่เข้ามามีบทบาททางการเมืองค้าในอยุธยามากกว่าชาติอื่นใด แต่เมื่อพิจารณาถึงความสามารถทางการเมืองแล้วดูเหมือนว่าพ่อค้าญี่ปุ่นจะอ่อนด้อยกว่าพ่อค้าชาวยุโรป เช่น โปรตุเกสและฮอลันดา ประกอบกับสินค้าของญี่ปุ่นคงจะยังไม่เป็นที่นิยมของคนไทยเท่าใดนัก

ดังนั้นด้วยเหตุที่ชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาในอยุธยา ซึ่งประมาณว่ามีจำนวนถึง 10,000 คน ในสมัยสมเด็จพระนเรศวร (Nishioka, 197: p.7) ทำให้ชุมชนชาวญี่ปุ่นในอยุธยาประกอบด้วยคนหลายประเภท คือ ซามูไร พ่อค้า และชาวคริสต์ (Smith, 1994 : p.9) รวมถึง ครูสอนศิลปะการละครและครูสอนยุทธศาสตร์อีกด้วย (พงศัทธิดา เกษมสิน, 2528 : หน้า 74) แต่อาจจะมีชาวญี่ปุ่นที่อพยพมายังอยุธยา ซึ่งเคยเป็นซามูไรไร้สังกัดหรือพวกนักรบที่สูญเสียเจ้านายในสงครามเซกิกากาฮาระ (พ.ศ.2143 หรือ ค.ศ.1600) (อิชิอิ และโยชิกาว่า, 2542: หน้า 42-43) ซึ่งอดีตซามูไรเหล่านี้มีความสามารถในการรบ มีความอดทนและความกล้าหาญ ทั้งยังเคยผ่านสงครามในญี่ปุ่นเป็นเวลานาน ทำให้มีประสบการณ์มาก หรือแม้แต่พ่อค้าชาวญี่ปุ่นบางคนก็เป็นทั้งนักรบและพ่อค้าในคนเดียวกันได้ เช่น มัตซึเอมมอง พ่อค้าชาวนางาซากิ ก็ได้รับความดีความชอบในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม เป็นต้น

(สุรางค์ศรี ตันเสียงสม, 2520: หน้า 20) ชาวญี่ปุ่นเหล่านี้จึงสมัครเข้าเป็นทหารในกองทหารอาสาญี่ปุ่นตามความถนัดและความเชี่ยวชาญของแต่ละคน

1. กองอาสาญี่ปุ่น ในฐานะจุดเริ่มต้นของบทบาททางการเมืองของชาวญี่ปุ่นในสมัยอยุธยา เรื่องเกี่ยวกับกองทหารอาสาญี่ปุ่น โยส เซาเติน (Joost Shouten) ชาวฮอลันดากล่าวไว้ว่า “พระเจ้าแผ่นดินไทยมักจะมีทหารอาสาสมัครที่เป็นชาวต่างประเทศ ในบรรดาทหารอาสาสมัครเหล่านี้ กองอาสาญี่ปุ่นจำนวน 500-600 คน ได้รับความยกย่องนับถือจากนานาชาติว่าเป็นพวกกล้าหาญและพระมหากษัตริย์โปรดปรานมาหลายรัชกาลแล้ว” (กรมศิลปากร, 2513: หน้า 15) สรุปได้ว่ากองอาสาญี่ปุ่นมีความโดดเด่นเหนือกว่าชาวต่างชาติกลุ่มอื่นในเวลานั้น จนกระทั่งสิ้นรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (วรพร ภูพงษ์พันธ์, 2542: หน้า 65)

ในสมัยอยุธยาจะมีกองอาสาญี่ปุ่นตั้งแต่เมื่อใดไม่ทราบแน่ชัด แต่มีหลักฐานจากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา กล่าวไว้ว่า ในสงครามยุทธหัตถี พ.ศ.2135 (ค..ศ.1592) สมเด็จพระนเรศวรได้ยกกองทัพออกไปปะทะพม่าที่เมืองกาญจนบุรี มีข้อความว่า “พระเสนาภิมุขชี้ข้างพลายเพื่อภพไตร ถือพลอาสาญี่ปุ่นห้าร้อย” (สมเด็จพระพนรัตน์, 2505: หน้า 118) จึงมีปัญหาวินิจฉัยว่า พระเสนาภิมุขผู้นี้เป็นใคร (ขจร สุขพานิช, 2521: หน้า 82) สันนิษฐานว่าคงไม่ใช่ ยามาตะ หรือออกญาเสนาภิมุขคนเดียวกับในสมัยพระเจ้าทรงธรรม โดยให้เหตุผลว่า ยามาตะในสมัยเมื่อต้นแผ่นดินพระเจ้าทรงธรรม ยังเป็นเพียงออกขุนไชยสุระ นายอำเภอ (Ompu) หมู่บ้านชาวญี่ปุ่นและได้มาเป็นออกญาเสนาภิมุข น่าจะเป็นยศที่ตั้งไว้สำหรับชาวญี่ปุ่นที่รับราชการในอยุธยา (สมจัย อนุমানราชธน, 2509:

หน้า 59-60) และปรากฏอยู่ในพระอัยการตำแหน่งนายทหารภูมยตราสามดวง ซึ่งมีกรมอาสาชาติต่างๆ รวมทั้งกรมอาสาญี่ปุ่น ซึ่งมีออกพระเสนาภิมุขเป็นเจ้ากรมอาสาศักดินา 1,000 (พลับพลึง คงชนะ, 2536 : หน้า 57 ; พลับพลึง คงชนะ, 2551: หน้า 9) อย่างไรก็ตาม ชาวเตาสันนิษฐานว่ากองอาสาญี่ปุ่น 500 คนนี้ พวกโปรตุเกสเป็นฝ่ายชักชวนชาวญี่ปุ่นพวกนี้เข้ามา (ชาวเตา, 2524: หน้า 44) และนักวิชาการชาวเวียดนาม คือ วู ดุก เลียม (Vu Duc Liem) ให้ข้อสันนิษฐานว่าราวๆ ต้นศตวรรษที่ 17 ชาวญี่ปุ่นที่เดินทางมาถึงอยุธยา แบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มคือ พวกพ่อค้าและพวกนักรบชามูไรที่ไร้เจ้านายหรือพวกโรนินที่ต้องการจะแสวงหาชีวิตใหม่ที่มีศักยภาพหรือความมั่งคั่งร่ำรวยจากการค้าหรือการรับใช้ กษัตริย์สยาม (Liem, 2011: p.9)

หนึ่งในจำนวนชาวญี่ปุ่นที่เป็นนักรบเหล่านี้ ได้แก่ ยามาดา นิซาเอมอน นากามาสะ ได้เข้ามารับราชการเป็นทหารอาสาญี่ปุ่น และเจริญก้าวหน้าในชีวิตราชการอย่างรวดเร็ว ในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม เพราะมีบทบาทสำคัญในการประสานทางการทูตระหว่างโชกุนโตกุกาว่า กับกษัตริย์อยุธยา จนได้เป็นหัวหน้าหมู่บ้านญี่ปุ่น (นิฮองมาจิ) ออกพระ และออกญาในที่สุด ซึ่งเซอิชิ อิวาโอะระบุว่า ยามาดาคุมพลญี่ปุ่นอาสา 800 คน และกำลังพลสยาม 20,000 คน (Liem, 2011: p.17) จึงถือว่าตำแหน่งออกญาเสนาภิมุขมีความสำคัญอย่างยิ่งในประวัติศาสตร์อยุธยาช่วงนี้ เนื่องจากเป็นหัวหน้ากองทหารอาสาญี่ปุ่น ในกฎหมายตราสามดวงระบุตำแหน่งเกี่ยวกับอาสาญี่ปุ่น เนื่องจากเป็นหัวหน้ากองทหารอาสาญี่ปุ่น ในกฎหมายตราสามดวงระบุตำแหน่งเกี่ยวกับอาสาญี่ปุ่นว่ากรมอาสาญี่ปุ่น

พระเสนาภิมุขเจ้ากรมอาสาญี่ปุ่น นา 1000 (อิซิดิ และโยชิกาวะ, 2542: หน้า 47) ซึ่งบทบาทของยามาดาคะได้กล่าวถึงต่อไป

นอกจากนี้ พลับพลึง คงชนะ (2536 : 58) ซึ่งให้เห็นว่า เมื่อสังเกตจากยศ และศักดิ์นาของเจ้ากรมแล้วน่าจะเป็นกรมเล็กๆ แต่ผู้คนในสังกัดมีความชำนาญในด้านการค้าต่างประเทศ มีกองกำลังของตนเอง และมีความสามารถในการรบ ซึ่งเอกสารฮอลันดาได้บันทึกไว้ว่า สมเด็จพระเอกาทศรถ ทรงมีทหารอาสาญี่ปุ่นอยู่ในกองทัพหลายร้อยคน ด้วยความสามารถในการรบ ทำให้ทหารอาสาญี่ปุ่นต้องเข้ามาพัวพันกับการเมืองภายในของอยุธยา นับตั้งแต่หลังสมัยพระเอกาทศรถเป็นต้นมาจนถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เมื่อขึ้นครองราชย์ก็มีทหารอาสาญี่ปุ่นให้การสนับสนุนอำนาจของพระองค์

ดังข้อความที่เซอร์ เออเนสต์ ซาเตา เขียนไว้ตอนหนึ่งว่า “ชาวญี่ปุ่นซึ่งตั้งภูมิลำเนาอยู่ในประเทศสยามได้ช่วยเหลือสนับสนุนให้สมเด็จพระนารายณ์ขึ้นครองราชย์ เมื่อ พ.ศ.2208 (ค.ศ.1657) แต่ซาเตายืนยันว่าเขายังคงค้นหาไม่พบหลักฐานที่ชัดเจนของกรณีนี้ (ซาเตา, 2524: หน้า 74) แต่พงศาวดารของไทยได้ระบุถึงการขึ้นครองราชย์ของสมเด็จพระนารายณ์ ใน พ.ศ.2202 (ค.ศ.1659) ว่าหลังจากที่สมเด็จพระเจ้าปราสาททองสวรรคต กลุ่มอำนาจการเมืองภายในอยุธยา แบ่งออกเป็นกลุ่ม หนึ่งในกลุ่มนั้นคือ กลุ่มพระนารายณ์ ซึ่งมีชาวต่างชาติ เช่น ญี่ปุ่น เป็นฝ่ายสนับสนุนรวมอยู่ด้วย (Dhiravat Na Pombejra, 2548 : pp.255-261) ดังความตอนหนึ่งของพงศาวดารไทยได้บันทึกไว้ว่า (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ, 2561: หน้า 888)

“พระศรีสุธรรมราชาได้ประพடுத்தินมิชอบ ไปล่วงเกินพระขนิษฐาของพระนารายณ์เข้า ความทราบถึงพระนารายณ์ทรงพิโรธมาก จึงรวมพล ครั้งนั้นพระยาเสนาภิมุข พระยาไชยสารได้คุมพลญี่ปุ่น ราว 400 คน มาอาสาเข้าสู้รบกับพระศรีสุธรรมราชา”

เข้าใจว่า กลุ่มคนญี่ปุ่นจะยังคงเป็นกองทหารอาสา และดำเนินกิจกรรมทางการค้าโดยการสนับสนุนของราชสำนักภายหลังจากที่พระนารายณ์ได้เสวยราชสมบัติแล้ว เพื่อเป็นการตอบแทนการช่วยเหลือสนับสนุนพระองค์ แต่ชาวญี่ปุ่นคงมีจำนวนไม่มากเท่ากับสมัยก่อนหน้านี้ เพราะชาวญี่ปุ่นไม่ค่อยปรากฏบทบาททางด้านการค้าและการเมืองอย่างโดดเด่นเหมือนกับชาวต่างชาติกลุ่มอื่นๆ เช่น ฝรั่งเศส หรือแขกมัวร์ เป็นต้น

2. บทบาทในการสนับสนุนชนชั้นผู้ปกครองอยุธยา การที่กษัตริย์อยุธยาจำเป็นต้องพึ่งพาขุนนางในการปกครองอาณาจักร ทำให้ขุนนางส่วนหนึ่งสามารถสั่งสมอำนาจขึ้นมา มีอิทธิพลในราชสำนัก จากสภาพเศรษฐกิจที่ขยายตัวมากขึ้นในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 22 (ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17) จึงเป็นโอกาสให้ขุนนางบางส่วน มีความมั่งคั่งจากการค้าขาย โดยใช้ตำแหน่งทางราชการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ (มานพ ถาวรวัฒน์สกุล, 2536: หน้า 200-201) ซึ่งการเข้าไปเกี่ยวข้องกับการค้าขายนี้เอง ทำให้ขุนนางได้มีโอกาสติดต่อดังตรงกับชาวต่างชาติและสามารถใช้กองกำลังของชาวต่างชาติเป็นเครื่องมือต่อรองทางการเมือง ดังเช่นกรณีของออกกรมพระไวย ซึ่งเอกสารต่างชาติระบุว่าขุนนางผู้ใหญ่ มีข้าทาสบริวารมากมาย จึงคิดตั้งตัวเป็นกษัตริย์ เมื่อสมเด็จพระเอกาทศรถสวรรคตแล้ว ในที่สุดก็ถูกสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมกำจัดโดยสมเด็จพระเจ้าทรง

ธรรมมีรับสั่งให้ประหารชีวิตออกญากรมนายไวย เพราะสงสัยว่าจะเป็นกบฏชิงราชสมบัติ ทำให้ทหารอาสาญี่ปุ่นในสังกัดประมาณ 280 คน พยายามจะแก้แค้นแทนให้ โดยพากันบุกเข้าไปในพระราชวัง บังคับให้พระเจ้าทรงธรรมส่งตัวขุนนางที่เป็นตัวการเปิดทูลให้ประหารชีวิตออกญากรมนายไวย รวม 4 คน มาให้ฝ่ายญี่ปุ่น ประหารชีวิตเป็นการทดแทน (ซาเดา, 2524: หน้า 44) โดยพระราชพงศาวดารของฝ่ายไทยระบุไว้ตอนหนึ่งว่า (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ, 2561: หน้า 330)

“ครั้งนั้นญี่ปุ่นเข้ามาค้าขายหลายลำ ญี่ปุ่นโกระว่าเสนาบดีมีได้ธรรม คบคิดเข้าด้วยพระพิมลธรรมฆ่าพระมหากษัตริย์ ญี่ปุ่นคุมกันได้ประมาณ 500 คน ยกเข้ามาในท้องสนามหลวง คอยจะค้ำพระเจ้าอยู่หัว... ฝ่ายพระมหาอำมาตย์คุมพลได้และไล่รบ ญี่ปุ่นล้มตายเป็นอันมาก”

อย่างไรก็ตาม ปีเตอร์ ฟลอริส (Peter Floris) พ่อค้าชาวอังกฤษในช่วงนั้น ระบุถึงเหตุการณ์ตอนนี้ว่า สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมสามารถไกล่เกลี่ยและทำความตกลงกับชาวญี่ปุ่นได้ และทรงอนุญาตให้ชาวญี่ปุ่นจากอยุธยาได้โดยที่ทางราชสำนักอยุธยาไม่ได้ทำอะไร (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2528: หน้า 21-22) และพวกญี่ปุ่นขอเอาพระสงฆ์ 3-4 รูป ไปเป็นตัวประกันในการเดินทาง พวกญี่ปุ่นเหล่านี้เดินทางลงไปทางใต้จนถึงเมืองเพชรบุรี และได้เข้ายึดเมืองนั้น แต่ยึดเมืองเพชรบุรีอยู่ได้ไม่นานเพราะในปีเดียวกันนั่นเอง สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมทรงแต่งตั้งทัพลงมาขับไล่ญี่ปุ่นออกจากเมืองเพชรบุรีเป็นผลสำเร็จ แต่ถึงกระนั้นก็ตาม สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมก็ได้ขุ่นเคืองพระราชหฤทัย โดยทรงคิดว่าชาวญี่ปุ่นที่ก่อความวุ่นวายนั้นเป็นเพียงชาวญี่ปุ่นส่วนหนึ่งเท่านั้น ชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่ยังคง

ค้าขายและอาศัยอยู่ในไทยอย่างสงบสุข และประการสำคัญคือ การค้ากับญี่ปุ่นในสมัยนั้น มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของอยุธยาอีกด้วย (สุรางค์ศรี ดันเสียงสม, 2528: หน้า 64-65) อย่างไรก็ตามเหตุการณ์ชี้ให้เห็นว่าชาวญี่ปุ่นเริ่มเข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องในการเมืองภายในของอยุธยาแล้ว (วรพร ภูพงษ์พันธ์, 2542: หน้า 66)

3. บทบาทในการกำหนดตัวผู้นำทางการเมืองของอยุธยา บทบาทสำคัญอีกอย่างหนึ่งของชาวญี่ปุ่นในสมัยอยุธยา คือ บทบาทของยามาดา นากามาสะ ซึ่งเป็นชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาอาศัยอยู่ในอยุธยา เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงในด้านความกล้าหาญ เป็นหัวหน้าทหารอาสาญี่ปุ่น บรรดาพ่อค้าชาวต่างประเทศที่เข้ามาค้าขายที่อยุธยาสมัยนั้น ได้ยินชื่อเสียงของเขาเป็นอย่างดี และเป็นที่เลื่องลือไปถึงญี่ปุ่นด้วย รวมทั้งมีผู้สนใจเรื่องราวของยามาดา เขียนเป็นหนังสือไว้มากมาย แต่ในเอกสารฝ่ายไทยกล่าวถึง ยามาดาอย่างสั้นๆ และรวบรัด อย่างไรก็ตามสันนิษฐานว่า ยามาดาน่าจะเข้ามารับราชการตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเอกาทศรถแล้ว (สุรางค์ศรี ดันเสียงสม, 2520: หน้า 32)

อย่างไรก็ตาม มีหลักฐานแสดงว่ายามาดามีตำแหน่งขุนนางไทยสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม เป็นขุนไชย สุระ เป็นผู้ช่วยหัวหน้าชาวญี่ปุ่นในอยุธยา และเป็นผู้ประสานงานการติดต่อทางการทูตระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นในช่วงรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ยามาดาได้รับการเลื่อนยศขุนนางไทยอย่างต่อเนื่อง คือ ใน พ.ศ. 2164 ได้เลื่อนยศจากออกขุนเป็นออกหลวงไชยสุนทร ต่อมาก็ได้เลื่อนเป็นออกพระและในที่สุดได้เป็นออกญา(พระยา) เสนาภิมุข (ณัฐชนันท์ จันทคนธ์, 2519: หน้า 33) ยามาดานอกจากจะเป็นขุนนางชั้นสูง มีหน้าที่ควบคุมกรมทหาร

อาสาญีปุ่นอย่างกล้าหาญแล้ว เขายังเป็นพ่อค้าอีกด้วย โดยเข้าควบคุมการค้าของ ญีปุ่นในอยุธยา และยังมีหุ้นการค้ากับพ่อค้าชาวญีปุ่นอีกด้วย ยามาตาจึงเป็น ขุนนางต่างชาติที่มีบทบาทโดดเด่นในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม

ความกว้างขวางด้วยความมั่งคั่งจากการค้าและการมีฐานอำนาจที่มี ประสิทธิภาพ ทำให้ออกญาเสนาภิมุข (ยามาตา) กลายเป็นขุนนางที่มีอิทธิพลมาก คนหนึ่งในราชสำนักอยุธยา ออกญาเสนาภิมุขได้มีบทบาทเกี่ยวกับการเมือง ภายในราชสำนักอยุธยา ดังจะเห็นได้จากตอนปลายสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม กำลังจะสิ้นพระชนม์นั้น ได้เกิดปัญหาเรื่องการสืบทอดราชบัลลังก์ ทำให้ออกญาชั้น ผู้ใหญ่แตกแยกออกเป็น 3 กลุ่ม (กรมศิลปากร, 2548: 259) กลุ่มแรก เป็นกลุ่มที่ สนับสนุนพระโอรสองค์โตของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม คือ พระเชษฐาธิราช มี ออกญาศรีวรวงศ์เป็นหัวหน้า กลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มที่สนับสนุนพระศรีศิลป์ พระ อนุชาของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม มีออกญากลาโหมเป็นหัวหน้า และกลุ่มที่สาม ได้แก่ กลุ่มของออกญาเสนาภิมุข ที่มีท่าทีวางตัวเป็นกลาง

เมื่อเป็นเช่นนี้กลุ่มของออกญาเสนาภิมุขจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะไม่มี ขุนนางกลุ่มใดมีอำนาจอย่างชัดเจนและเด็ดขาด จึงกลายเป็นว่ากลุ่มออกญา เสนาภิมุขมีความสำคัญสำหรับขุนนางทั้งสองกลุ่มแรก เนื่องจากการที่ออกญาเสนา ภิมุขคุมกองอาสาญีปุ่น 600 คน (กรมศิลปากร, 2548: หน้า 261) ที่มีความพร้อมใน การรบ ทำให้ออกญาเสนาภิมุข และกองอาสาญีปุ่นกลายเป็นตัวแปรสำคัญทางการเมือง นั่นหมายความว่า ถ้าขุนนางกลุ่มใดได้กำลังของออกญาเสนาภิมุข ไปเป็นพวก แล้ว โอกาสที่จะได้รับชัยชนะย่อมมีสูง แม้แต่สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมก็ทรงตระหนัก ถึงความจริงข้อนี้ได้ดีว่า ออกญาเสนาภิมุขเป็นคนที่มีความจงรักภักดีต่อพระองค์มาก

จึงปรารถนาให้ออกญาศรีวรวงศ์ไปเกลี้ยกล่อมออกญาเสนาภิมุขให้สนับสนุนพระโอรสของพระองค์ขึ้นครองราชย์ (กรมศิลปากร, 2548 : 260-261) ซึ่งออกญาศรีวรวงศ์ได้ทำการเกลี้ยกล่อมออกญาเสนาภิมุข ให้สนับสนุนพระเชษฐาธิราชพระโอรสองค์โตของพระเจ้าทรงธรรมให้ขึ้นครองราชย์ตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ยามาตาก็ตกลงให้ความร่วมมือตามนั้น และยังร่วมมือกับออกญาศรีวรวงศ์กำจัดพระศรีศิลป์ พระอนุชาของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ซึ่งคิดจะชิงราชสมบัติจากพระเชษฐาธิราชขึ้นเสวยราชย์เป็นสมเด็จพระเชษฐาธิราชแล้วได้ทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งออกญาศรีวรวงศ์เป็นเจ้าพระยากลาโหมสุริยวงศ์ ตำแหน่งสมุหพระกลาโหม แทนออกญากลาโหมคนเก่าที่ไม่สนับสนุนพระองค์ให้ขึ้นครองราชย์

แม้ว่าสมเด็จพระเชษฐาธิราชได้ครองราชย์สมบัติต่อมาก็ตาม แต่อำนาจในการจัดการปกครองบ้านเมืองในระยะนั้น ตกอยู่กับออกญาเสนาภิมุขและเจ้าพระยากลาโหมสุริยวงศ์ เนื่องจากสมเด็จพระเชษฐาธิราช ยังทรงพระเยาว์อยู่ (ศุภรัตน์ ธาราคักดี, 2531 : หน้า 20) ต่อมาไม่นานเจ้าพระยากลาโหมสุริยวงศ์ได้เกิดเรื่องขัดแย้งกับสมเด็จพระเชษฐาธิราชและถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏ เจ้าพระยากลาโหมจึงถือโอกาสเป็นข้ออ้างในการจับตัวสมเด็จพระเชษฐาธิราชสำเร็จโทษ หลังจากครองราชย์ได้เพียงปีเศษ ต่อมาเจ้าพระยากลาโหมขอความเห็นจากออกญาเสนาภิมุขเรื่องการเลือก รัชทายาทขึ้นครองราชย์สมบัติต่อจากสมเด็จพระเชษฐาธิราช เนื่องจากทั้งออกญาเสนาภิมุข และเจ้าพระยากลาโหมต่างก็มีอำนาจทางการเมืองทัดเทียมกันในเวลานั้น ซึ่งออกญาเสนาภิมุขมีความเห็นว่า ควรเชิญพระอนุชาคือพระอาทิตย์วงศ์ โอรสของเจ้าพระยาทรงธรรมองค์ถัดไป ซึ่งมีพระชนมายุเพียง 10

พรราชา ขึ้นเสวยราชย์เป็นสมเด็จพระอาทิตย์วงศ์ โดยให้เจ้าพระยากลาโหมเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน

ออกญาเสนาภิมุขเป็นผู้มีความเฉลียวฉลาด และสามารถแก้ไขสถานการณ์ต่างๆ ได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ ขณะนั้นถึงแม้ออกญาเสนาภิมุขจะทราบดีว่า เจ้าพระยากลาโหมมีปรารถนาจะตั้งตัวเองขึ้นเป็นกษัตริย์ก็ตาม แต่ออกญาเสนาภิมุขก็มิได้ทำการขัดขวางอย่างชัดเจน เนื่องจากในขณะนั้นเจ้าพระยากลาโหม นับได้ว่าเป็นผู้ที่มีอำนาจมากผู้หนึ่งในราชสำนักอยุธยา ถ้าหากกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดลงไป ก็อาจเกิดผลเสียแก่ตัวเอง ส่วนเจ้าพระยากลาโหมก็ไม่เคยมีความไว้วางใจออกญาเสนาภิมุขเช่นกัน และคิดหาทางกำจัดออกญาเสนาภิมุขอยู่เสมอ เมื่อยังไม่มีโอกาสจึงจำเป็นต้องประนีประนอมกับออกญาเสนาภิมุขไปก่อน (พงศัตราธิบาย, 2528: หน้า 80) เหตุผลที่เจ้าพระยากลาโหมต้องการกำจัดออกญาเสนาภิมุข ก็เพราะออกญาเสนาภิมุขเป็นอุปสรรคต่อการครอบครองอำนาจทางการเมืองของตน (กรกิต ชุ่มกรานต์, 2547: หน้า 79) เนื่องจากออกญาเสนาภิมุขเป็นหนึ่งในขุนนางที่มีอิทธิพลมากที่สุดในหมู่ขุนนาง เพราะการคุมกองกำลังอาสาญี่ปุ่นและมีความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมมากที่สุด จึงทำให้ออกญาเสนาภิมุขหรือยามาดา เป็นอุปสรรคสำคัญที่ต้องถูกกำจัดมากที่สุด (อิชิอิ และโยชิภาวะ, 2542: หน้า 52) จนในที่สุดแผนการกำจัดออกญาเสนาภิมุขก็บรรลุผล เมื่อเจ้าพระยากลาโหมออกอุบายให้สมเด็จพระอาทิตย์วงศ์มีพระบรมราชโองการให้ออกญาเสนาภิมุขไปดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช แม้ออกญาเสนาภิมุขไม่ค่อยเต็มใจนัก

ในที่สุดออกญาเสนาภิมุขจึงต้องเดินทางไปเมืองนครศรีธรรมราช พร้อมด้วยกองอาสาญี่ปุ่นจำนวนหนึ่ง ออกญาเสนาภิมุขได้ปราบปรามกบฏและจัดการเรื่องความวุ่นวายได้อย่างเรียบร้อย (ปิยนารถ บุนนาค, 2523: หน้า 10-11) เมื่อออกญาเสนาภิมุขไปดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชแล้ว เจ้าพระยากลาโหมได้ทำการยึดอำนาจโดยสำเร็จโทษสมเด็จพระอาทิตย์วงศ์และตั้งตัวเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

ทางฝ่ายออกญาเสนาภิมุขได้ปราบปรามกบฏที่เมืองนครศรีธรรมราช พร้อมกับกองกำลังทหารอาสาชาวญี่ปุ่นจำนวนหนึ่ง และได้รับบาดเจ็บจากการรบที่ขา และเสียชีวิตประมาณ พ.ศ.2171-2173 (สุรางค์ศรี ดันเสียงสม, 2528: หน้า 69) โดยมีข่าวลือกันว่าเขาเสียชีวิตเพราะถูกวางยาพิษ และชาวญี่ปุ่นผู้ได้บังคับบัญชาของเขาได้อพยพทางเรือไปยังกัมพูชา (Smith, 1974 : pp.21-22 ; Yoko, 1999 : p.93)

กล่าวกันว่า การถึงแก่กรรมของออกญาเสนาภิมุข เป็นเพราะถูกน้องชายของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช (คนเก่า) ที่รับบัญชาจากเจ้าพระยากลาโหมให้กำจัดออกญาเสนาภิมุขให้จงได้ เมื่อออกญาเสนาภิมุขได้รับบาดเจ็บที่ขา จึงใช้ผ้าพันแผลอาบยาพิษปิดบาดแผลที่ขา ทำให้ออกญาเสนาภิมุขหรือยามาดาถึงแก่กรรมประมาณ พ.ศ.2172-2173 ซึ่ง เซอิชิ อิวาโอะ นักวิชาการของญี่ปุ่นผู้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นสมัยอยุธยา สันนิษฐานว่า ออกญาเสนาภิมุข (ยามาดา) คงถึงแก่กรรมในปลายเดือนเมษายน พ.ศ.2173 หรือปลายเดือนตุลาคม พ.ศ.2173 เพราะมีพ่อค้าชาวฮอลันดาคนหนึ่งชื่อ ครูก์ (Crook) บอกเล่าว่าเขา

มาถึงสยามเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2173 (ค.ศ.1630) ก็ทราบว่าจะออกญาเสนา
ภิมุขถึงแก่กรรมแล้ว (ถนอม อาณามวัฒน์, 2542: หน้า 64)

หลังจากที่เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (ยามาดา) สิ้นชีวิตแล้ว ลูกชายของ
ท่านชื่อ โออิน ซึ่งได้รับบรรดาศักดิ์เป็นนอกขุนเสนาภิมุข เป็นเจ้าเมือง
นครศรีธรรมราชแทนบิดา เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชได้ยุบแหย่ให้ญี่ปุ่นแตกออกเป็น
2 พวก คือ พวกออกขุนเสนาภิมุข และพวกออกขุนศรีไวยาวุธ นายกองญี่ปุ่นคน
หนึ่ง (ศุกลรัตน์ ธราศักดิ์, 2531: หน้า 23) และยุบชาวเมืองไม่ให้ยอมรับอำนาจ
ของออกขุนเสนาภิมุข จนเกิดการสู้รบกันอย่างรุนแรง และกรุงศรีอยุธยาได้ยก
กองทัพไปปราบด้วย ออกขุนเสนาภิมุขพาชาวญี่ปุ่นที่เหลืออยู่หลบหนีไปกัมพูชา
ซึ่งขณะเกิดศึกกลางเมืองระหว่างกษัตริย์กัมพูชา และพระอนุชา ออกขุนเสนาภิ
มุข (โออิน) ได้เข้ามาช่วยเหลือกษัตริย์กัมพูชา จนได้รับบาดเจ็บและถึงแก่กรรมที่
นั่น (ทวี ธีระวงศ์เสรี, 2524: หน้า 24 ; ซาเดา, 2524: หน้า 60)

4. การสิ้นสุดบทบาททางการเมืองของชาวญี่ปุ่นในสมัยอยุธยา

ภายหลังเหตุการณ์ที่เมืองนครศรีธรรมราชแล้ว สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรง
หวาดระแวงว่าพวกญี่ปุ่น จะเข้ามาอิทธิพลแทรกแซงกิจการภายในอยุธยาจนมาก
เกินไป จึงตัดสินพระทัยว่าชาวญี่ปุ่นให้ออกไปจากอยุธยาทั้งหมด ใน พ.ศ.2173
(ค.ศ.1630) (กรมศิลปากร, 2548: หน้า 325 ; กรกิต ชุ่มภรณ์, 2547: หน้า 80)
เหตุผลที่สมเด็จพระเจ้าปราสาททองตัดสินพระทัยเช่นนี้ เพราะพระองค์ตั้งเกลียด
ชังและกลัวอำนาจของชาวญี่ปุ่น ประกอบกับทรงได้รับการยุบจากพวกพ่อค้า
ฮอลันดาที่หวังผลประโยชน์จากการเป็นพ่อค้าคนกลางผูกขาดการค้าระหว่าง
ตนเองกับอยุธยา การกวาดล้างชาวญี่ปุ่นครั้งใหญ่เกิดขึ้นใน พ.ศ.2175 เมื่อมีการ

นำกำลังทหารเผาทำลายหมู่บ้านญี่ปุ่น (สุรางค์ศรี ตันเสียงสม, 2520: หน้า 27) แต่ชาวญี่ปุ่นก็รู้ตัวก่อนล่วงหน้าจึงส่งเรือหนีออกมาได้ทัน (อิชิอิและโยชิภาวะ, 2542: หน้า 63-64)

พฤติกรรมของราชสำนักอยุธยานับตั้งแต่การขึ้นครองราชย์ของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง และมรณกรรมของออกญาเสนาภิมุข (ยามาดา นากามาสะ) กลับกลายเป็นอุปสรรคที่สำคัญทางการทูตและการค้าระหว่างอยุธยาและญี่ปุ่นในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง แม้ว่าพระองค์จะพยายามส่งคณะทูตไทยไปญี่ปุ่นถึง 5 ครั้ง ตั้งแต่ พ.ศ.2177-2198 ก็ตาม ญี่ปุ่นก็ปฏิเสธการต้อนรับทุกครั้ง (ทวีธีระวงศ์เสรี, 2524: หน้า 16-17) เหตุผลอาจจะเกิดมาจากสาเหตุที่ฝ่ายญี่ปุ่นเคลือบแคลงใจราชสำนักอยุธยาใน 2 ประเด็น คือ การมรณกรรมที่เคลือบแคลงใจของออกญาเสนาภิมุขหรือยามาดา ซึ่งไม่มีคำอธิบายที่มีเหตุผลจากอยุธยาเลย และฝ่ายญี่ปุ่นไม่ยอมรับความชอบธรรมในการขึ้นครองราชย์ของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (Yoko, 1999: p.102)

เมื่อสิ้นยุคของยามาดาแล้ว บทบาทของชาวญี่ปุ่นในอยุธยาก็ลดน้อยลง โชกุนโตกุกาว่าได้ประกาศปิดประเทศเด็ดขาดใน พ.ศ.2182 (ค.ศ.1639) ฝ่ายอยุธยาเองก็มุ่งค้าขายกับจีนมากกว่า ทำให้ชาวญี่ปุ่นในอยุธยาลดบทบาททางการค้า เหตุผลอีกประการหนึ่งคือ กษัตริย์อยุธยารุ่นต่อมาไม่มีนโยบายที่จะนำชาวญี่ปุ่นเข้ามามีบทบาททางการเมืองภายใน ดังจะเห็นว่าในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มีทหารอาสาญี่ปุ่นเพียง 40 คน หรือมีส่วนช่วยเหลือพระนารายณ์ซึ่งราชสมบัติจากพระศรีสุธรรมราชา การเข้าร่วมตีกองทัพเชียงใหม่ เป็นกองทหารอาสารบกับปัตตานีใน พ.ศ.2179 (ค.ศ.1636) (กรกิต ชุ่มกรานต์, 2547: หน้า 80) หรือเป็น

ส่วนหนึ่งของกองเกียรตินิยมในขบวนแห่ไปบูชาพระพุทธรบาทของสมเด็จพระเพทราชาเท่านั้น (พงศัตราธิบาย 2528: หน้า 82)

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า นับตั้งแต่ปลายสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองจนถึงการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ใน พ.ศ.2310 นั้น ชาวญี่ปุ่นไม่สามารถกลับมาสืบบทบาททางการเมืองที่โดดเด่นเหมือนเช่นสมัยอยุธยาตอนกลางได้อีก เพราะผลจากการที่ชุมชนหรือหมู่บ้านชาวญี่ปุ่นถูกทำลายลงใน พ.ศ. 2173 ประกอบกับใน พ.ศ.2184 ญี่ปุ่นได้ประกาศปิดประเทศ (ซาโกกุ) อย่างเด็ดขาด อยุธยาเองก็มุ่งค้าขายกับจีนและฮอลันดามากกว่า จึงเป็นผลให้บทบาทของชาวญี่ปุ่นลดลงไปตามลำดับ

สรุป

ชาวญี่ปุ่นเริ่มต้นเข้ามาพำนักอาศัยในอยุธยาเมื่อใดไม่มีหลักฐานระบุไว้แน่ชัด เพียงแต่ก็มีการกล่าวถึงในพงศาวดารฝ่ายไทยที่ระบุว่า มีกองทหารอาสาญี่ปุ่นอยู่ในกองทัพอยุธยาแล้วตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนเรศวรแล้ว ซึ่งบทบาทของชาวญี่ปุ่นในสมัยอยุธยาในยุคเริ่มต้นความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นนั้น มักจะเน้นในด้านการค้ามากกว่าด้านอื่น

ชาวญี่ปุ่นเริ่มต้นมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการเมืองภายในราชสำนักอยุธยาในรูปแบบของกองอาสาญี่ปุ่น ซึ่งน่าจะมีจำนวนมากพอที่จะเป็นพลังกดดันและต่อรองกับชนชั้นนำในราชสำนักอยุธยา ตั้งแต่ต้นรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม เช่น กรณีกรมพระนายไว เป็นต้น จนถึงรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ด้วย

ความหวังกันว่าชาวญี่ปุ่นจะเข้ามามีบทบาททางการเมืองภายในราชสำนักอยุธยา มากเกินไป จึงทรงขับไล่ชาวญี่ปุ่นออกจากอยุธยาจนเกือบหมดสิ้น

อย่างไรก็ตาม บทบาททางการเมืองของชาวญี่ปุ่นในสมัยอยุธยามีความโดดเด่นกว่าชาวต่างชาติอื่น ๆ ในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนว่า ชาวต่างชาติจะเข้ามาสะสมอำนาจและความมั่งคั่งจนสามารถสร้างแรงกดดันต่อชนชั้นปกครองอยุธยา มีบทบาทในการกำหนดตัวผู้นำในราชสำนักอยุธยา หรือการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองรูปแบบอื่น ๆ ที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงของราชสำนักอยุธยา ตัวอย่างที่เห็นชัดเจน คือ บทบาทของออกญาเสนาภิมุขหรือยามาดา นากามาสะ ที่มีความสามารถพิเศษในการสั่งสมอำนาจ อิทธิพล และผลประโยชน์ไว้มากพอ จนถูกจับตามองว่าเป็นขุมกำลังสำคัญที่สามารถจะกำหนดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของอยุธยาได้ วิธีการที่ออกญาเสนาภิมุขใช้ก็คือ การต่อรองและการประสานประโยชน์ หากจำเป็นก็อาจใช้ความขัดแย้งในการแก้ปัญหา จนอาจกล่าวได้ว่า ชาวญี่ปุ่นเป็นตัวแปรสำคัญของการเมืองภายในสมัยอยุธยาตอนกลางเลยทีเดียว จะเห็นได้ว่า บทบาททางการเมืองของชาวญี่ปุ่นในสมัยอยุธยาสอดคล้องกับนิยามความหมายของคำว่าการเมืองเป็นเรื่องการแสวงหาอำนาจ อิทธิพลและผลประโยชน์ดังที่นักรัฐศาสตร์ยุคปัจจุบันที่ได้เสนอไว้ทุกประการ

จากการศึกษาเรื่องบทบาทของชาวญี่ปุ่นกับการเมืองภายในอยุธยา พ.ศ. 2149-2310 ซึ่งให้เห็นว่า บทบาททางการเมืองของชาวต่างชาติที่มีอยู่ในรัฐฯหนึ่งอย่างไม่มีที่ติจำกัดนั้น ย่อมเป็นอันตรายต่อความมั่นคงภายในของรัฐนั้นๆ อย่างแน่นอน ดังที่บทความนี้ได้นำเสนอมาข้างต้น

เอกสารอ้างอิง

- กรกิต ชุ่มกรานต์. (2547). ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ในท่าเรือ
นานาชาติพระนครศรีอยุธยา พ.ศ.2133-2231. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร
มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กรมศิลปากร. (2513). บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานา
ประเทศในศตวรรษที่ 17 เล่ม 2. กรุงเทพฯ : ผู้แต่ง.
- กรมศิลปากร. (2521). รวมบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของฟาน ฟลีต (วัน วลีต).
กรุงเทพฯ : ผู้แต่ง.
- ขจร สุขพานิช. (2521). “การต่างประเทศในแผ่นดินพระเอกาทศรถ”, วารสาร
ประวัติศาสตร์. 3(1), 77-92.
- ซาเตา, เซอร์เออร์เนสต์. (2524). ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 20 จดหมายเหตุเรื่อง
สัมพันธ์ไมตรีระหว่างกรุงศรีอยุธยากับญี่ปุ่น. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงาน
พระราชทานเพลิงศพหลวงจินดาสหกิจ (ละม้าย ธนะศิริ), เมรุวัดธาตุทอง
พระโขนง กรุงเทพมหานคร, 11 มกราคม 2524.
- ณัฐชวพันธ์ จันทกนธ์. (2519). ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศ
ญี่ปุ่นตั้งแต่ พ.ศ.2480 ถึง พ.ศ.2483. ปริญญาบัตรการศึกษา
มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ถนอม อานามวัฒน์. (2542). “สัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทยกับญี่ปุ่นสมัยกรุงศรี
อยุธยา”, วารสารประวัติศาสตร์ ฉบับพิเศษ, 54-66.
- ทวี วีระวงศ์เสรี. (2524). สัมพันธภาพทางการเมืองระหว่างไทยกับญี่ปุ่น.
กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

- ปิยนาด บุนนาค. (2523). “ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นสมัยอยุธยา”
เอกสารประกอบการสัมมนาประวัติศาสตร์อยุธยา. ณ วิทยาลัยครู
พระนครศรีอยุธยา วันที่ 26-29 มกราคม พ.ศ.2523.
- พงศ์ริตา เกษมสิน. (2528). “บทบาทของชาวญี่ปุ่นต่อการเมืองภายในอยุธยา
ช่วงกลาง”, วารสารไทย-ญี่ปุ่นศึกษา 2(1), 73-85.
- พันจันทนุมาศ (เจิม). (2561). พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุ
มาศ (เจิม). กรุงเทพฯ : ศรีปัญญา.
- พลับพลึง คงชนะ. (2536). “หมู่บ้านญี่ปุ่นที่อยุธยา”, วารสารไทย-ญี่ปุ่นศึกษา
10 (1), 50-69.
- พลับพลึง คงชนะ. (2551). “ยามาตะ นากามาสะที่อยุธยาและนครศรีธรรม
ราช” ใน เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องโลกของอิสลามและมุสลิมใน
อุษาคเนย์. ณ โรงแรมทวินโลดส์ นครศรีธรรมราช, 28-29 พฤศจิกายน
2551, หน้า 1-18.
- มานพ ถาวรวัฒน์สกุล. (2536). ชุมนางอยุธยา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยศ สันตสมบัติ. (2535). อำนาจ บุคลิกภาพและผู้นำทางการเมืองไทย.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรพร ภู่งศ์พันธ์. (2542). ความเป็นสังคมนานาชาติของพระนครศรีอยุธยา
ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 ถึง ค.ศ.1767. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร
มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2528). “จดหมายเหตูปีเตอร์ วิลเลียมสัน ฟลอริส (Peter Williamson Floris) : การใช้เอกสารต่างประเทศสอบวินิจฉัยพระราชนิพนธ์พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระราชหัตถเลขาเฉพาะรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ/อินทราชา/ทรงธรรม (ค.ศ.1610-1628)”. แปลโดย อนันต์ชัยเลาะห์พันธ์. *วารสารอักษรศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 8 (1), 2528 : 5-30.
- ศุกลรัตน์ ธาราศักดิ์. (2531). *สัมพันธไมตรีระหว่างไทยกับญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- สมจัย อนุมานราชชน. (2509). *การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์.
- สมเด็จพระพนรัตน์. (2558). *พระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพน ตรวจสอบชำระจากเอกสารตัวเขียน*. ศานติ ภักดีคำ (ผู้ตรวจสอบ). กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- สุรางค์ศรี ดันเสียงสม. (2520). *ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรางค์ศรี ดันเสียงสม. (ผู้รวบรวมและเรียบเรียง). (2528). *380 ปี สัมพันธไมตรี ญี่ปุ่น-ไทย*. กรุงเทพฯ: บริษัท มังกรการพิมพ์และโฆษณา จำกัด.
- อิซึอิ โยเนะโอ และโยชิภาวะ โทชิฮารุ. (2530). *ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600 ปี*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

- Berlo, L.K. (1996). *The Process of Communication*. New York: Holt Rinhart and Winston.
- Bluhm, William T. (1965). *Theories of the Political System*. New York: Prentice-Hall.
- Dahl, Robert A. (1973). *Modern Political Analysis*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Dhiravat Na Pombejra. (1984). *A Political History of Siam under the Prasathong Dynasty, 1629-1688*. Ph.D. dissertation, University of London.
- Lasswell, Harold D. (1936). *Politics: Who Gets, What, When, How*. New York: McGraw-Hill.
- Levinson, D. (1964). *Role, Personality and Social Structure*. New York: McMillan.
- Liem, Vu Due. (2011). "Japanese Military Involvement in Ayutthaya, 1600-1630". Bangkok: Asian Research Center for Migration, Chulalongkorn University. ค้นเมื่อ 20 เมษายน 2563 จาก <http://arcmthailand.com/document/documententer/janpnese%20militar%20involvement%ayuatthaya20%201600%20%201630.pdf>.
- Morganthau, Hans J. (2005). *Politics Among Nations : The Struggle for Power and Peace*. Boston: McGraw-Hill Higher Education.
- Nishioka, Hideo. (1977). *A Chronological History Between Thailand and Japan*. Tokyo: Keio University Press.

Smith, George Vinal. (1974). *The Dutch East India Company in the Kingdom of Ayutthaya, 1604-1694*. Illinois: Northern Illinois University Press.

Wolin, Sheldon. (2004). *Politics and Visions : Continuity and Innovation in Western Political Thought*. New Jersey: Princeton University Press.

Yoko, Nagazumi. (1999). "Ayutthaya and Japan: Embassies and Trade in the Seventeenth Century" in *From Japan to Arabia: Ayutthaya Maritime Relations with Asia*. pp. 89-103. Kennon Breazeale (ed.). Bangkok: The Foundation for the Promotion of Social Science and Humanities Textbooks Project.